

HARALD MORTENSEN OG HANS BOGSAMLING

AF

R. PAULLI OG ERIK DAL

I

Ved sin død, næsten 79 aar gammel, 6. februar 1957, var HARALD MORTENSEN den eneste som endnu færdedes paa Det kongelige Bibliotek af staben fra før flytningen 1906. I Frederik III's gamle bygning, det nuværende Rigsarkiv, blev han ansat som portner 1905 (fra 1919 kustode) efter en allerede da ret usædvanlig løbebane. Han fødtes 17. februar 1878 i København, udlærtes som snedker, blev postbud, var med orlov 1902-03 observator ved de internationale meteorologiske ballon- og drageobservationer ved Hald i Jylland (Station franco-scandinave des sondages aériens) og gjorde derefter et aars tid tjeneste i Avispostkontoret. 1904 kom han til Meteorologisk Institut som afdelingsbetjent ved vejrtjenesten, og herfra søgte han 1905 til Det kongelige Bibliotek, hvor der bød sig rigere lejlighed til at dyrke det studium han havde valgt sig.

Han har selv fortalt at han fra dreng beskæftigede sig med astronomi og astronomihistorie og som 12aarig lavede sig en astronomisk kikkert af brilleglas. Da han paa et tidligt tidspunkt fik F. R. Friis' bog om TYCHO BRAHE at læse, blev det hans skæbne, og hvormange andre ting han ellers interesserede sig for, blev Tycho dog det stadige midtpunkt. Beundringen der varede livet igennem men ingenlunde var ukritisk, affødte et indgaaende studium og gjorde ham til expert i alt hvad der angik Tycho Brahes historie.

Paa biblioteket blev han snart fortrolig med de mange rige skatte, baade tychoniske og fra tilgrænsende omraader, som de forskellige afdelinger rummede, og da man faa aar efter flytningen som noget nyt paabegyndte vekslende udstillinger, arrangerede han, først i samarbejde med naturvidenskabshistorikeren A. A. Bjørnbo og senere paa egen haand,

en lang række udstillinger dels om Tycho Brahe og andre astronomiske emner, dels om Københavns topografi og historie som han ogsaa var særlig kyndig i. Andre af hans udstillinger angik Helsingør og Kronborg, gamle landkort, luftsejladens historie, billeder fra overtroens og trolddommens verden, og han er sikkert den af bibliotekets tjenestemænd der har arrangeret flest udstillinger. Hans sidste udstillingshverv var udpegningen af det Tycho Brahe-materiale hvormed Danmark gennem Det kongelige Bibliotek var repræsenteret paa Europaraadets udstilling L'Europe humaniste i Bruxelles vinteren 1954-55; for ham der aldrig havde forsømt nogen lejlighed til at hædre Tycho Brahes minde, var det en stor glæde at være med til at skaffe ham en smuk placering paa denne eksklusive udstilling.

Harald Mortensen var den fødte samler som havde et mirakuløst talent til ikke blot at finde de sjældne ting men ogsaa at erhverve dem paa gode vilkaar. „De fleste af mine Erhvervelser er købt billigt, for jeg har kun haft meget smaa Pengemidler at raade over,“ skriver han selv. „En smuk lille Globe, velbevaret og i et nydeligt Træstativ, udført af G. Klinger i Nürnberg 1790, købte jeg for flere Aar siden. Prisen var – 5 Kr.! Som „Medløber“ fik jeg desuden et Strygebrædt og en høj Hat!“ En af hans største samlerbedrifter var købet af en af de berømte og meget kostbare himmelglober fra begyndelsen af det 17. aarhundrede som Tycho Brahe-eleven, hollænderen W. J. Blaeu er mester for. Den fik han paa auktion her i København for 150 kr. (idag er den mindst 100 gange saa meget værd), men mange af sine andre gode ting erhvervede han paa de udenlandsrejser som han foretog næsten hvert aar. At han flere gange besøgte Praha kan ikke undre. Som 23aarig deltog han dør i det böhmiske videnskabsakademis 300aars mindefest for Tycho Brahe 1901, og, ligesom ved den officielle mindefest paa Hven samme aar, vakte han opsigt i sin røde postbuduniform, et væsentlig pompøse antræk end etatens nuværende jakke, og blev desaarsag antaget for højtstaaende engelsk officer, dog heldigvis ikke af festkomitéen, der overrakte ham som selvtredie danske deltager den gipsafstøbning af Tycho Brahes netop fremdragne ansigtsparti (det eneste af kraniet der fandtes ved gravens aabning) som nu findes paa Frederiksborg (Nationaltidende 23.9.1901. – Posthornet 1904 s. 32. – Urania 1951 s. 142).

I hans samlinger var Tychoniana selvfølgelig det vigtigste, men iøvrig var der, foruden billeder og bøger i hobetal, navnlig astronomiske instrumenter og optiske maaleapparater af alle slags. I 1948 har han opgjort samlingen af solure til 36 (det ældste fra 1632) og medaillerne med astronomiske motiver til ca. 100. Mange museumstykker fyldte hjemmet paa

Harald Mortensen ved opgangen i den gamle biblioteksbygning.
Foroven professor Camillus Nyrop. F. Hendriksen fot. 1906.

Christianshavn hvor han havde tilhuse i over 40 aar; dog virkede det ikke museumsagtigt men som en hyggelig, meget personlig ramme om sin skaber. Og saa havde han endda anbragt sine bedste ting som gave eller depot paa Frederiksborg og paa Den astronomisk-historiske Samling paa Rundetaarn, hvis ophavsmand og bestyrer han var, og som efter hans død fik fuld ejendomsret ogsaa til det der endnu ikke var overflyttet dertil. Men læser man hvad han har skrevet om dette museum, fx i magistratens jubilæumskrift Rundetaarn 1637-1937, finder man i omtalen af disse mange genstande intet om at det er ham der har skaffet dem tilveje, betegnende for hans beskedne og helt uselviske karakter. Ogsaa Handels- og Søfartsmuseet paa Kronborg var en institution som nød hans bevaagenhed navnlig i den periode da det ogsaa rummede en astronomisk afdeling.

Paa Hven var Harald Mortensen naturligvis en kendt personlighed der

nød den største anseelse og som forestod indretningen af det lokale Tycho Brahe-museum. Den navnlig i de sidste aar stærkt voksende svenske Tycho Brahe-entusiasme havde i ham en virksom støtte, smukt karakteriseret af Lund-astronomen professor Knut Lundmark der i *Cassiopeia* 1945 (s. 100) berømmer hans „oavlåtliga välvilja“ for sagen. Hans tjenstvillighed kunde alle og ikke mindst hans egne landsmænd, sikkert regne med, hvad bl. a. monumentalværkerne *Tychonis Brahe Opera omnia* (1913-29) og Beckett & Charles Christensens *Uraniborg og Stjerneborg* (1921) kom til at nyde godt af.

Foruden at hjælpe andre, tog han ofte selv initiativ naar det galdt at mindes eller værne om minderne om de store afdøde. Paa hans foranledning indrettedes i Aarhus et mindeværelse for Ole Rømer, en personlighed som havde en meget stor plads i hans hjerte, ligesom han gav stødet til at Siegfried Wagners buste af Tycho Brahe rejstes ved Rundetaarn, og til at hans navnkundige søster, den lærde Sophie Brahe fik sin grav i Torrlösa markeret med en ligsten. Ogsaa Tycho Brahes kæreste elev, der var Rundetaarns første astronom, jyden Christen Sørensen Longomontanus fra Lomborg, skaffede han en mindesten i hans fødeegn. Da relikvierne fra Tycho Brahes grav i Praha var ved at gaa tilgrunde ved vanrøgt i 1930erne blev Harald Mortensen redningsmanden ved at tale til rette vedkommendes samvittighed. Ogsaa et initiativ fra ungdomsaarene fortjener at huskes. I 1905 gjorde den uforknytte afdelingsbetjent Sjællands biskop opmærksom paa, at de ægyptiske steler i Bispegaardens port forvitredes saa at indskrifterne var i fare, men blev affærdiget med det kategoriske svar: „Saalænge jeg lever bliver stelerne ikke flyttet,“ og dog fik Glyptoteket dem i forvaring tre aar efter – og inden samme bisp endnu var død. (*Vort Land* 9.1.1905, 13.3.1908).

Harald Mortensen havde i sin samling en postanvisningskupon fra 1902 paa kr. 5,50 og givet den paaskriften „Mit første Forfatterhonorar“. Det var betaling for en usigneret artikel i *Vort Land*, „Dragestationen ved Hald“, en skildring paa 110 linier, altsaa à 5 øre, ikke saa ilde, naar man betænker at liniebetalingen i *Salmonsens Konversationsleksikon* var 8 øre. Men allerede i 1900 var han begyndt som skribent med en lille turistvejledning „Hveen, Bidrag til en historisk Beskrivelse. Trykt som Manuskript“. Til øen og dens fordums besidder vendte han i de følgende 56 aar tilbage i utallige artikler, baade selvstændige og refererende, hvorigennem man kan følge alle enkeltheder i det arbejde der i dette halve aarhundrede er gjort af ham selv og andre indenfor Tycho Brahe-forskningen, og tillige faa mange andre indblik i hans vidtstrakte interesse-sfærer. Af den uoverskuelige række tidsskrifter, blade og samlingsværker

han har skrevet i, ligefra Ernst Bojesens „Frem“ til Politikens „Jeg er samler“, skal kun nogle enkelte nævnes. I „Fra Arkiv og Museum“ 1905 gav han for første gang en mere udførlig samlet oversigt over „Uranienborg og Stjerneborgs Ruiner indtil Nutiden“. Flittig medarbejder var han ved Thøger Larsens „Atlantis“, og baade „Naturens Verden“, „Nordisk astronomisk Tidsskrift“, „Populär astronomisk tidskrift“ og „Urania“ har bragt artikler fra hans haand. I Sverige spænder iøvrigt hans forfatterskab fra Svenska Turistföreningens årsskrift til Rörinstallatören, hvor han 1938 fortalte om Uraniborgs vandforsyning. I de senere aar blev det den lundensiske publikation Astronomiska Sällskapet Tycho Brahes Årsbok Cassiopeia der nød godt af hans pen; i aargangene 1941–53 har han skrevet henvend 30 artikler saagodtsom alle om emner der staa i forbindelse med Tycho Brahe, det meste detailundersøgelser, men indimellem ogsaa flere nyttige oversigtsartikler, fx den udtømmende ikonografi i 1946 og 1949; værdifuld er ogsaa artiklen i 1948 „Af en Samlers Erindringer“, hvorfra flere af de her meddelte oplysninger er hentet (jvf. Samleren 1924 og Berl. Tid. 20.4.1942). Endelig havde „Fund og Forskning“ i 1955 den glæde at kunne bringe „Fra Tycho Brahes Bogsamling“, en sammenfatning af hvad der vides om dette bibliotek og dets skæbne, foranlediget af en nyerhvervelse til Det kongelige Bibliotek.

Foruden adskillige artikler i tidens løb om biblioteket udgav han 1909 sammen med sin kollega L. P. Petersen et nydeligt, illustreret hefte „Det kongelige Bibliotek“ med historisk oversigt og beskrivelse af det nye bibliotek og dets indretning; ingen havde før tænkt paa at lave saadan en publikumsorientering. Ved flytningen fra den gamle bygning fik samlarinstituttet ham til i det nye hus at indrette et lille museum med karakteristiske minder fra de rømmede lokaler, ligefra dekorerede paneler til berømte laaneres autografer. Han følte sig i høj grad knyttet til institutionen og vedblev efter sin afgang 1948 stadig at gøre sig nyttig paa mange maader under sit daglige morgenbesøg. Da han den sidste morgen vilde gaa hjem, snublede han paa trappen; han faldt bagover, mistede bevidstheden ved faldet og var død kort efter. Han sluttede livet i det hus hvor han havde virket i mere end et halvt aarhundrede og hvor mangfoldige havde nydt godt af hans vidtstrakte kundskaber og sikre hukommelse. Han var bærer af megen tradition fra ældre tid, og med hans død er et særegent kapitel af Det kongelige Biblioteks historie tilende, men hans testamentariske gave hvorom næste afsnit handler, vil staa som et haandgribeligt minde om ham.

R. PAULLI

II

„Harald Mortensens samling til Tycho Brahes og astronomiens historie etc.“ står der på det exlibris, som nu sidder i den særprægede samling bøger, der fra den pietetsfulde samlers hyggelige stuer er vandret over havnen til en række særligt indrettede boghylder i Det kongelige Bibliotek. Med det lille „etc.“ har man betegnet nogle mindre litteraturgrupper, som bidrager til samlingens alsidige og karakteristiske helhed; det afvejlende præg understreges ved den omsigt, hvormed fx. arkitektur-, lokal- og personalhistorisk stof er draget ind til belysning af hovedemnerne.

Disse emner, astronomiens historie og specielt Tycho Brahe og hans tid, er i sig selv opfattet både teoretisk og så at sige materielt eller musealt; med en levende sans for netop ting har Harald Mortensens interesse ikke mindst omfattet måleinstrumenter og observatorier, og det er naturligt, at disse emner forlænges ud til nautik og optik. Men herfra er der kun et lille skridt til kartografien, og det er også let at forstå, at den praktisk skolede observator har medtaget det nærmeste himmelrums naturforhold, meteorologien, såvelsom det menneskelige tilskud til disse sublunare fænomener, luftfarten – rumfarten oplevede han ikke. En særlig gruppe danner naturligt nok litteraturen om Rundetårn.

Indenfor den valgte ramme er alt forefaldende materiale medtaget; bøgerne og den mageløse særtryksamling er naturligvis hovedmassen, men avisudklip og andre beskedne småting er taget med, ting der ellers intetsteds registreres; en alsidig og værdifuld billedsamling og adskillig ikonografisk litteratur slutter sig til, og foruden de til sagen hørende dele af Harald Mortensens egen korrespondance findes også enkelte andre skrevne sager. Værdien af udførligere kataloger over bøger og instrumenter, ikke blot fra museer, men også fra antikvitets- og boghandlere, havde Harald Mortensen åbent blik for, og man finder også skønlitteratur med tilknytning til hans emner, således det 19. århundredes bedste science fiction, Jules Vernes bøger.

Det er karakteristisk for bøgerne, at de i ret stor udstrækning er forsynet med tilskrevne oplysninger om proveniens etc. og spækket med breve, avisudklip og andet supplerende materiale. Mange af dem er også ejendommelige ved at være kartonneret eller indbundet i karakterfuldt gammelt papir eller gamle bind. I en tid, hvor hverken private eller offentlige bogsamlinger lagde vægt på at bevare gamle materialer, når bøger måtte kasseres eller ombindes, var det ikke vanskeligt at skaffe sådanne ting, og de giver samlingen et eget præg. Dens rent bindmæssigt

Harald Mortensen i sit hjem paa Christianshavn, Overgaden neden Vandet 38.

morsomste stykker er dog snarere nogle af 19. årh.s komponerede shirtingsbind, således et par ustyrlige franske Flammarion-udgaver.

Endelig indeholder samlingen nogle få genstande, der forsåvidt snarere havde hjemme på et museum, men som også en biblioteksmand med glæde tager i hånden: et par smukke Tycho Brahe-medailleer, en munkesten og en gulvflise fra Hven, et dejligt stykke gammel eg, som har været hjulskovl i Uraniborgs papirmølle, og forskellige småting. Hjulskovlen udgravedes 1933 og er en gave fra forvalter Gösta Alm på Hven.

Det overvejende historiske synspunkt, der ligger til grund for hele samlingen, giver den en naturlig plads i Det kongelige Bibliotek; ikke blot er alle skrifter om Tycho Brahe selvskrævede til indlemmelse i bibliotekets Danske afdeling, men hellerikke de andre emnegrupper er malplacerede i et bibliotek, der regner videnskabens historie til sine emner.

Når man vil danne sig et indtryk af den sporsans og samlerflid, der ligger bag en specialsamling som denne, er det et spørgsmål, om man mest skal undre sig over tilstedeværelsen af mange afsides småtryk, der afrunder billedet, eller over de virkelig markante „stykker“, der pryder samlingen. Men da Harald Mortensen ikke har lagt skjul på, at hans

samling er etableret med små midler, er nok alligevel udvalget af den ældre astronomis hovedværker det mest fornøjelige at opholde sig ved, medens de nyere ting i deres mangfoldighed må forbigås. Her er kendte værker af Johs. Bayer og Joh. Hevelius fra 17. årh. (således Hevelius' himmelatlas fra 1690, købt på Marcus Lorenzens auktion), af Tobias Majer, Thomas Bugge og J. E. Bode fra 18., af parallaxens opdager Bessel fra 19. årh. Der er uudskaarne og uopklæbde kobberstukne ark til G. C. Einmarts himmelglobe fra 1700, Schroeters Seleno-topographische Fragmente 1791-1803 og vor landsmand Peder Horrebows Basis astronomiæ fra 1735 med skildringen af Københavns brand. En hel del kalendere indgår i samlingen, deriblandt en islandsk fra Skálholt 1692, men nogle af de ældre er dog ukomplette.

Fra Tycho Brahes egen kreds stammer værker som Christen Longomontanus' *Astronomia Danica*, 2. udg. 1640, i et godt samtidigt helbind af umiskendeligt engelsk håndværk (købt for ét pund sterling efter en engelsk katalog); et eksempel på, at denne trofaste tychonianers hovedværk nåede ud i verden, skønt det med sin ophavsmands ringe fornemmelse for det 17. årh.s videnskabelige landvindinger ikke just kunne kaldes tidssvarende.

Tychos største elev og arvtager, Joh. Kepler, er repræsenteret med de berømte *Tabulae Rudolphinae* 1627, de store observationstabeller, hvis titelkobber bl.a. afbilder Tycho og Hven, og med *De stella nova Serpentarii*, Prag 1606, om en ny stjerne, der strålede på himlen 1604-06 ligesom den stjerne, der en menneskealder før havde foranlediget Tychos gennembrud som forsker. Sidstnævnte bog er en gave fra en interessefælle, den jyske astronom Torvald Køhl, som mange vil erindre for hans arbejde i både den videnskabelige og den populære astronomis tjeneste. – Det sidste af Køhls venskabelige breve til Mortensen slutter: *Astronomer sysle med en Fremtid, som de maaske slet ikke selv opleve.*

Den måske sjældneste bog i Harald Mortensens samling har også en vis relation til Tycho: et udmærket eksemplar af Nicolaus Reimarus (*Ursus*): *Geodæsia Ranzoviana*, Lpz. 1583, en Henrik Rantzau tilegnet lærebog i geodæsi, hvoraf der næppe findes andre eksemplarer i Danmark, ihvertfald har flere specialforskere måttet klare sig uden at se bogen. Harald Mortensen har i *Cassiopeia* 1943 givet en introduktion til denne mærkelige ditmarsker, der senere lærte Tycho Brahe personligt at kende – dog til ringe gensidig glæde.

Også af Tychos egne værker findes et par (foruden selvfølgelig de nutidige, delvis sjældne udgaver), nemlig et godt eksemplar af *Epistolarum astronomicarum libri*; titelbladet lyder på Frankfurt 1610, men det er

et titeloplæg, selve bogen er et Uraniborgtryk 1596, og dette sted og år er ikke fjernet af kolofonen, ligesom man i bogen kan finde det her s. 219 gengivne vandmærke med slottets konturer. Exemplaret er købt i Tyskland 1912 og har tjent som trykmanuskript ved udgivelsen i *Opera omnia*. Ligeledes forefindes et ukomplet exemplar af *Astronomiæ instauratae mechanica*, Nürnbergoplaget fra 1602; denne og andre bøger købte Harald Mortensen, da herregården Gjorslev i 1926 solgte Scavenius-slægtens bogsamling, hvoraf en del hørte til P. B. Scavenius' tidligere nedlagte observatorium fra 1840'erne.

Her må det imidlertid bemærkes, at Harald Mortensen tidligere var ejer af flere og bedre Tycho-originaler end disse to; men de blev i 1950 skænket Frederiksborgmuseet (se dets årsberetning 1949-50). I denne gave indgik skildringen af det tychoniske verdensbillede: *De mundi aetherei recentioribus phaenomenis* (Uraniborg 1588 med titelblad Frankfurt 1610), og den meget sjældne uafsluttede *Astronomiae instauratae progymnasmata* (Uraniborg 1592, titelblad Prag 1602); et stambogsblad med Tychos hånd og et træskåret portræt, som Mortensen kun kendte i yderligere to eksemplarer (begge i Tyskland); endelig *Henrici Cornelii Agrippae ab Nettessheim Opera I*, c. 1550, i pergamentbind med Tychos portræt og våben i guld. Sidstnævnte bog var af professor Sigurd Wandel købt i Tyskland og var det eneste dansk-ejede bind fra Tychos bibliotek, indtil det for få år siden lykkedes Det kongelige Bibliotek at erhverve et tychonisk samlebind fra USA (se Harald Mortensens bidrag til *Fund og Forskning II* 1955).

Hvorfor nægte, at det giver et lille stik i en, når man opdager, at de allerbedste stykker er unddraget den specialsamling og den institution, der iøvrigt havde Harald Mortensens hjerte. Lad gå, at Frederiksborg skulle have det vistnok eneste bevarede stykke af Uraniborgs indre dekoration: en lille egetræs søjlekapitel – den hører jo hjemme et sådant sted; men bøgerne? – Ret beset er Harald Mortensens disposition imidlertid både skønsom og storsindet. Skønsom, fordi det jo ikke kan nægtes, at Tycho Brahe hædres bedre, ved at Det Nationalhistoriske Museums tallose besøgende bliver mindet om hans navn og ser de dejlige Tychoniana på linie med andre renaissanceminder, end ved at disse uhyre sjældne bøger indgår i en samling, hvor de ses af få, og i et bibliotek, hvor de findes i forvejen (bindet undtaget). Storsindet, fordi det oprindelige generøse tilbud om en testamentarisk gave blev ændret til at gælde inden giverens død; „selv om jeg hænger ved disse Ting, kan jeg jo have ligesaa megen Glæde af at se dem velforvaret udstillet paa Frederiksborg,“ skrev Harald Mortensen til direktør Otto Andrup 30.12.1949.

Det bliver uoverkommeligt at gå nærmere ind på de 4-500 numre litteratur om Tycho, en noget nær komplet samling, der spænder fra artiklen Personality Parade 7, Tycho Brahe of Denmark, i Bombay Chronicle Weekly 18.11.1951, til det gamle hovedværk, Pierre Gassendis biografi; af den ejede Mortensen både udgaven Paris 1654 og 2. udg. Haag 1655; sidstnævnte fulgtes med gaven til Frederiksborg, mens editio princeps hører til samlingen i et glimrende exemplar i (italiensk?) helpergament. En særlig gruppe Tychoniana er skønlitteratur og musikstykker med inspiration i Tychos storstilede, bevægede og bevægende liv. J. L. Heibergs Tycho Brahes Spaadom og Carsten Hauchs Tycho Brahes Ungdom er naturligvis at finde her, men også mere afsides ting som Salomon Soldins anonyme feuilleton i Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 1828: Tycho Brahes Elskov; og Johan Adam Krygells opus 100: Souvenir de Tycho Brahe, Les quatre tempéraments, Caractères composés pour l'orgue, ligger ved siden af Henrik Rung-kompositioner til Heibergstexter.

Samlingens associationsexemplarer er mange; man finder bl.a. skrifter, der har tilhørt danskeren Christian Horrebø, Neptuns opdager Galle eller den alsiske astronom Theodor Brorsen (1819-95), hvis sære skæbne Harald Mortensen interesserede sig meget for (se Cassiopeia 1944). Her skal dog blot i korthed omtales bøger og skrifter med dedikationer til Harald Mortensen selv. Disses antal er stort, og gaver uden dedikation er også talrige; en særtryksamling er jo gerne rig på gaver, og Mortensens flittige pen gav ham hyppig lejlighed til at gengælde sådanne. Dette indslag i samlingen vidner om, hvormange der omfattede Harald Mortensen med velvilje, taknemlighed og respekt for hans ildhu som skribent og rådgiver. En nyere amerikansk bog, The life and time of Tycho Brahe, American-Scandinavian Foundation 1947, er ligefrem tilegnet ham. Den er skrevet af arkitekten og søofficeren John Allyne Gade, som var USAs marineattaché bl.a. i Danmark, og som døde 1955, 80 år gammel. Den findes naturligvis i et personligt dediceret exemplar med et par breve på perfekt dansk.

Blandt danske dedikationsexemplarer kan nævnes arbejder af Francis Beckett, Thøger Larsen, Eiler Nystrøm og fagfolk som Poul Heegaard og Torvald Køhl. Interessant er det at se Otto Gelsteds oversættelse af Tyge Brahe: Den ny Stjerne, Lemvig 1923, med hilsen fra Thøger Larsen, der besørgede noter og udgivelse, til Harald Mortensen, der skrev efterskrift. Exemplaret af Opera omnia har trykt dedikationsblad fra Det danske Sprog- og Litteraturselskab, hvem Harald Mortensen havde ydet forskellig bistand ved udgivelsen. Meget talrige er også skrifter af svenske, både astronomer og andre; kredsen omkring Astronomiska Sällska-

pet Tycho Brahe i Lund stod han i de senere år meget nær. En svensk forbindelse har også bistået ham i hans interesse for August Strindbergs alkymistiske forsøg, ja endog skaffet ham en prøve af det „guld“, den geniale og genialske digter fremstillede.

Samlingen af breve til Harald Mortensen stammer naturligvis fra lignende kredse også udenfor Skandinavien. Mest markant er samlingen af breve fra Thøger Larsen som redaktør af Atlantis, der 12.1.1924 skriver med et suk: „Det store Flertal af Læserne har panisk Skræk for Astro-nomi, og jeg maa liste det ind.“ Man finder også et brev fra Johannes V. Jensen, et svar på et brev, hvori Harald Mortensen har gjort nogle kritiske bemærkninger til en artikel om dødsmasker. Og at Danmarks største nuclevende naturvidenskabsmand ikke har forsmået Harald Mortensens specialviden, ses af et brev (1955) fra civilingeniør Holger S. Hendriksen, der beder om nogle oplysninger om Basels mulige betydning i Danmarks videnskabshistorie – til brug for et foredrag, som Niels Bohr har lovet at holde.

Man gætter vist ikke helt forkert, om man formoder, at dedicerede arbejder fra F. R. Friis' hånd har været særlig kære numre i samlingen. Friis' bog om Tycho Brahe fra 1871 gav jo Harald Mortensens „fra Barn-dommen levende Interesse for Astronomien og dennes Historie“ dens særlige centrum, og det føjede sig sådan, at Mortensen kom til at skrive Dansk biografisk Leksikons artikel om Friis (1836–1910), om hans tycho-niske og andre kulturhistoriske samler- og udgiverarbejder og om hans store fund: manuskriptet til Leonora Christinas Jammersminde 1868. „F. var en stille, beskedne Forsker, for hvem Fortiden havde mere Interesse end Nutiden. Med meget smaa Midler og faa Fordringer til Livet havde han den Lykke, uden at være bundet af Hensyn til Udkommet, helt at kunne ofre sig for det, der gav hans Tilværelse Indhold“ – således lyder de meget personlige slutord i biografien af Friis. Harald Mortensen havde kendt ham fra 1899, og man ser med glæde Friis' sene arbejder, givet til Mortensen, der også skyldte ham sin udbytterige interesse for gamle instrumenter.

Forfatteren af den største Tycho-biografi, udgiveren af hans Opera omnia, J. L. E. Dreyer, er selvfølgelig også repræsenteret. Flere gode ting blev købt efter den engelske salgskatalog over hans bøger – engelsk, fordi denne fremragende forsker tilbragte det meste af sit liv i Irland og England. Når man tænker på Harald Mortensens omtale af, hvordan han selv blev sat i gang ved læsning af Friis, er det morsomt at se et dag-bogsblad af Dreyer, indsat i Heibergs Urania. I april 1866 skriver Dreyer: „d. 27. fik jeg ved at læse Heibergs prosaiske Skrifter IX Bind, Interesse

for Astronomi“, og et par måneder senere skaffer han sig gennem en fælles bekendt indpas hos Rundetårns observator. Dreyer levede 1852–1926, så også hans interesse har været tidligt vakt, og i det smukke eksemplar af *Urania* har han sirligt skrevet sit navn og året 1868.

Den der nu har stået for revision og opstilling af Harald Mortensens samling, havde i 1954 den spændende opgave at transportere og opstille Tycho Brahe-sektionen (incl. de to førnævnte medailler) af den ovf. s. 8 omtalte pragtudstilling *L'Europe humaniste – Europees humanisme*. Dette gav naturligvis anledning til flere forhandlinger med Harald Mortensen, hvis navn jeg i kraft af en tilsvarende – stærk, men siden forsømt – drenginteresse havde kendt i mange år, men som bibliotekets yngre personale ellers havde liden forbindelse med, simpelthen fordi han var for hjemgående med sin pudelhund, selv når vi andre af en eller anden grund mødte særlig tidligt. Også to år efter, ved udstillingen i anledning af halvtredsåret for Det kongelige Biblioteks nybygning og flytning, var det en støtte og en spore at vide sine arrangementer underkastet bl. a. Harald Mortensens kritiske blik. Man kunne ikke andet end føle respekt og hengivenhed for den tilsyneladende barske gamle mand, der indenfor et udvalgt felt havde nået mere end mange med bedre ydre muligheder, og som levedegjorde den trofaste tjeneste for huset og dets traditioner.

Hvor ånden fører, bør man gå, skrev Tycho 1599 i en stambog: *Quo genius ducit eundum*.

ERIK DAL